

DOI: 10.15276/ETR.06.2024.8
 DOI: 10.5281/zenodo.14546827
 UDC: 32:321.7:321.728
 JEL: D72, P16, H11, N40

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ SPECIFICS OF MODERN DEMOCRATIC GOVERNANCE

Olena A. Lypynska, Doctor of Economics, Professor
 Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine
 ORCID: 0000-0002-6317-7511
 Email: alenalip@ukr.net

Iryna M. Boiko
 Odesa Polytechnic National University, Odessa, Ukraine
 ORCID: 0000-0001-6876-526X
 Email: imboiko91@gmail.com

Sergey O. Neykov, PhD in Economics
 Odesa Institute of Entrepreneurship and Law, Odesa, Ukraine
 ORCID: 0009-0003-8240-2571
 Email: n.serg.a@ukr.net

Received 14.10.2024

Демократія є однією з найбільш обговорюваних форм правління, яка привертає увагу як дослідників, так і практиків. Незважаючи на значний прогрес у розвитку демократичних інститутів, залишається безліч питань, пов'язаних із тим, як саме відбувається демократичне управління та утвердження демократії в різних країнах, які фактори впливають на цей процес, і як забезпечити стабільність та ефективність демократичних режимів. В умовах сучасного глобалізованого світу, де хвилі демократизації змінюються хвилями авторитаризму, важливо зрозуміти специфіку демократичного управління та ті виклики, з якими воно стикається.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У сучасній науковій літературі питання специфіки демократичного управління займає важливе місце. Українські та зарубіжні дослідники активно досліджують різні аспекти цієї теми, що дозволяє глибше зрозуміти процеси та виклики, з якими стикаються демократичні системи управління. Питання специфіки демократичного управління активно досліджуються рядом провідних науковців, кожен з яких робить значний внесок у розвиток цієї тематики. Вітчизняні науковці, такі як В. Кулик та М. Мінаков аналізують питання політичної ідентичності та мовної політики, а також їхній вплив на демократичне управління, вони займаються вивченням трансформацій та викликів, які стоять перед демократичним розвитком. А. Колодій, В.Зозуля, І. Бекешкіна, Є. Головаха, О. Гарань, І. Лозовий та В. Сюмар, аналізують різні аспекти демократичного управління в Україні [9, 10]. Їхні дослідження охоплюють питання політичної культури, соціальних трансформацій, політичних інститутів, політичної ідентичності, виборчого

Липинська О.А., Бойко І.М., Нейков С.О. Специфіка сучасного демократичного управління. Оглядова стаття.

Дослідження специфіки сучасного демократичного управління в сучасних умовах є надзвичайно важливим через кілька причин: адаптація до сучасних викликів, таких як цифровізація, глобалізація, зміна клімату, міграція та політичні маніпуляції, вимагає оновлення підходів до управління. Стійкість демократичних інститутів потребує захисту від авторитарних тенденцій, що вимагає глибокого розуміння сучасних демократичних систем. Ця стаття досліджує складний і амбівалентний характер демократичного управління через призму її розвитку та сучасного контексту. Відштовхуючись від відомої цитати Уїнстона Черчіля, автор аналізує еволюцію концепцій демократичного управління від класичних поглядів до сучасних теорій. Особлива увага приділяється ролі плюралізму, участі громадян, захисту прав людини та значенню громадянського суспільства. Запропонована методологія розширює класичні підходи, додаючи нові аспекти, як-от цифровізація та глобалізація, що дозволяє краще зрозуміти процеси демократизації в сучасних умовах.

Ключові слова: демократія, політичний режим, консолідація демократії, хвилі демократизації, демократичне управління

Lypynska O.A., Boiko I.M., Neykov S.O. Specifics of Modern Democratic Governance. Review article.

The study of the specifics of modern democratic governance in the current context is of great importance for a number of reasons. The necessity for updated approaches to governance arises from the need to adapt to contemporary challenges such as digitalisation, globalisation, climate change, migration and political manipulation. It is imperative that the sustainability of democratic institutions is safeguarded from authoritarian tendencies. This necessitates a comprehensive grasp of the intricacies of modern democratic systems. This article examines the intricate and contradictory nature of democratic governance through the lens of its evolution and the contemporary context. The author begins with a famous quote by Winston Churchill and proceeds to analyse the evolution of democratic governance concepts from classical views to modern theories. Particular attention is paid to the role of pluralism, citizen participation, human rights protection and the importance of civil society. The proposed methodology extends the classical approaches by adding new aspects, such as digitalisation and globalisation, which allows for a better understanding of democratisation processes in the modern context.

Keywords: democracy, political regime, democratic consolidation, waves of democratization, democratic governance

процесу та ролі медіа. Зарубіжні вчені також активно досліджують специфіку демократичного управління. Наприклад, професор Д. Даймонд у своїх роботах підкреслює, що розвиток демократії супроводжується як позитивними, так і негативними наслідками, такими як соціальні розшарування, поширення хвороб, голод та війни [21]. Інші дослідники, такі як Р. Даль Дж. Кін та Л. Даймонд, аналізують різні моделі демократичного управління та їх вплив на стабільність і розвиток суспільств. Плагмт і Грем зосереджували увагу на принципах доброго врядування, підкреслюючи значення участі, прозорості [4]. П.Гірт досліджував взаємозв'язок між демократією та управлінням, акцентуючи на ролі інституцій та громадянського суспільства. Він вважав, що ефективне управління можливе лише за наявності сильних інституцій, які забезпечують стабільність та підзвітність уряду, а також активної участі громадян у політичних процесах [6]. К. Поппер, Ш. Мунші та П. Абрахам аналізували демократичне управління в порівняльній перспективі, досліджуючи вплив політичних, економічних і культурних чинників на розвиток демократичного управління. Вони виявили, що успішне впровадження принципів доброго врядування залежить від конкретних умов кожної країни, включаючи її історичний контекст, рівень економічного розвитку та культурні особливості [5, 7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що демократичне управління є складним і багатограним процесом, який потребує постійного вивчення та адаптації до нових викликів. Важливо враховувати як національні особливості, так і загальносвітові тенденції для ефективного розвитку демократичних систем управління.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Попри численні дослідження демократизації, залишається недостатньо вивченим питання взаємодії макро- та мікрофакторів, які впливають на утвердження демократії. Особливо це стосується ролі зовнішнього впливу та внутрішньої готовності суспільства до демократичних перетворень. Крім того, науковці не до кінця дослідили, як хвилі демократизації можуть призвести до зворотних процесів, таких як посилення авторитаризму, що стало актуальним у контексті сучасних політичних подій.

Метою статті є аналіз специфіки сучасного демократичного управління, вивчення впливу різних факторів на процес демократизації та консолідації демократії, а також дослідження причин і наслідків відкатів хвиль демократизації. Важливо також визначити умови, за яких демократичне управління може зберігати свою стабільність і ефективність в умовах сучасних глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження

«Демократія – найгірша форма правління за винятком усіх інших, які людство спробувало до

цього часу» – з такими словами звернувся Уїнстон Черчіль до Британської Палати громад 11 листопада 1947 року. Ця фраза відомого британського державного діяча, неперевершеного оратора, лауреата Нобелівської премії, є концентрованим викладом тих надій, які повоєнна Європа поклала на демократію як одну із найдієвіших гарантій миру. Ця фраза є однією з найбільш цитованих і відомих характеристик демократії, що відображає її складну природу та амбівалентність. Вона залишається надзвичайно актуальною в контексті сучасної України. Її значення можна аналізувати через призму розвитку української державності, викликів, які постають перед демократичними інститутами, та боротьби за національну незалежність.

Демократичне управління часто розглядають як всеосяжний термін, що охоплює різні аспекти нації, держави, уряду, режиму та управління, і пов'язана з великою кількістю взаємозалежних елементів, таких як підзвітність, представництво, стримування і протизваги, розподіл влади, і це лише деякі з них. Таблиця 1 з'являє ключові терміни та концепти, які пов'язані з демократичним управлінням, через призму трьох класичних поглядів політичної теорії, які засновані на роботах «Левіафаном» Гоббса (1651), «Федералістськими документами» Гамільтона та інших (1788) і «Про свободу» Мілля (1859) [13], та сучасний, заснований на теоріях "Polearchy" Даля (1971) [1] та «Третя хвиля демократії» Хантінгтона (1991) [12]. Завдяки цієї таблиці можна побачити еволюцію розуміння демократичного управління від класичних до сучасних поглядів. Сучасні теорії демократичного управління підкреслюють кілька ключових аспектів. Одним з основних аспектів сучасної системи демократичного управління є плюралізм, який передбачає врахування інтересів різних груп населення, включаючи меншини. Це забезпечує більш справедливе та репрезентативне управління, де всі голоси мають значення. Сучасні теорії також наголошують на важливості активної участі громадян у політичному процесі. Це включає не лише участь у виборах, але й інші форми прямої демократії, такі як референдуми та громадські обговорення. Участь широких верств населення в політичному процесі є важливою для забезпечення репрезентативного управління. Захист прав людини є центральним елементом демократичного управління. Це включає забезпечення рівності та справедливості для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу, раси чи статі. Ці аспекти разом створюють комплексне розуміння сучасного демократичного управління, яке спрямоване на забезпечення справедливості, рівності та ефективності в політичному процесі.

Для демократичного життя суспільства важливо не тільки хто править, але і як править, як організована система правління. Названі питання визначає конституція країни, яка багатьма людьми сприймається як символ демократії.

Таблиця 1. Еволюція демократичного управління: від класичних концепцій до сучасних поглядів

Концепція	Левіафан (Гоббс, 1651 р.)	Федералістські документи (Гамільтон та ін. 1788 р.)	Про свободу (Міллер, 1859 р.)	Сучасний погляд (Даль, Хантінгтон та ін.)
Нація	Верховенство права	Представництво/Делегування	Доступ	Плюралізм, Інклюзія меншин
Держава	Конституціоналізм	Принцип / Агент	Інклюзія	Участь громадян в управлінні
Правитель	Законодавча влада	Агрегація	Участь	Виборча підзвітність
Підвладні	Виконавча влада	Консенсус / Компроміс / Акомодация	Плюралізм / Різноманітність	Відповідальність
Уряд	Незалежна судова влада	Опозиція	Висловлення інтересів та преференцій	Прозорість, Публічна підзвітність
Режим	Стимування і протидія	Переговори / Торг	Особиста автономія / Незалежність	Конкурентні вибори
Суверенітет і легітимність	Поділ влади	Конкуренція / Змагання	Свобода слова і зібрань	Громадянське суспільство, Верховенство права
Згода	Президенталізм	Вільні та чесні вибори	Свобода віри	Широкомасштабна участь
Соціальний договір	Парламентаризм	Партії / Фракції	Альтернативна інформація	Соціальна справедливість, Економічний перерозподіл
Громадянство	Децентралізація	Загальне виборче право	Лібералізм	Інклюзивне громадянство, Рівні права
Політичні, громадянські та майнові права	Республіканізм	Невизначеність	Розподіл ресурсів / Баланс	Захист прав людини
Громадянське суспільство	Федералізм	Прозорість	Рівність / Справедливість	Громадянська участь, Деліберативна демократія
Обмеження	Бюрократія	Повторюваність	Перехід, Вживання і Консолідація	Інституційні стримування, Верховенство права
Модернізація	Ринкова економіка	Незворотність	Інституціоналізація / Регуляція	Економічний розвиток, Соціальна стабільність

Джерело: складено авторами за матеріалами [13]

В даний час в науці склалися два основних підходи, які по-своєму інтерпретують умови формування демократичних систем і режимів. Так, прихильники структурного напрямку виходять з того, що демократичні порядки складаються під домінуючим впливом макрофакторів, до яких відносяться економічні і соціальні структури, правові порядки в суспільстві, відповідні традиції, звичаї та ін. [25]. Наприклад, марксистичним чинником становлення політичних порядків вважали відносини власності, ті якісні зрушення, які відбувалися в процесах виробництва, розподілу, обміну та споживання в суспільстві. Відповідно до такого підходу, демократія повинна бути підготовлена відповідним соціально-економічним розвитком суспільства, служити політичним оформленням тих базових процесів, які протікають в соціальній сфері.

Опонуючи таких ідей прихильники процедурного підходу хоча і вважають, що «не слід

ігнорувати попередні умови для здійснення демократії», проте вважають, що головними умовами переходу до демократії та утвердження її є характер правлячих еліт, їх політичні цінності та ідеали, найважливіші тактики і технології владарювання, які вживали. У цьому сенсі, як стверджують, наприклад, А. Переворський, Ф. Шмиттер, Д. Лінц і ін. [16-18], Демократія виступає в якості своєрідного «політичного проекту», який реалізується в уже сформованих умовах тієї чи іншої країни. Ступінь же внутрішньої готовності країни до встановлення демократичного політичного порядку розглядається як супутній фактор, здатний або прискорити, або загальмувати формування такого роду системи влади.

Класичним прикладом процедурного затвердження демократії може служити становлення відповідних порядків в післявоєнній Німеччині, коли, незважаючи на певну прихильність населення колишніх цінностей, новому

керівництву країни вдалося свідомо сформувані необхідні структури і механізми влади, встановити відповідні конституційно-правові порядки, інституціалізувати демократичні відносини між державою і суспільством. В даний час ця система «конституційної демократії» є одним з кращих зразків даної системи влади в Європі і світі [19, 24].

У той же час численні факти, що свідчать про недостатність одних лише вольових зусиль правлячих кіл для утвердження демократичних порядків, викликав до життя і якийсь компромісний варіант, коли намагалися синтезувати постулати того й іншого підходу. Зокрема, американський вчений Д. Кемпбелл в роботі «Американський виборець» (1960) запропонував методологію опису становлення демократичних порядків, образно названу їм «лійкою причинності» [20]. Суть його ідеї полягала в послідовному обліку різних чинників, що впливають на даний процес. Дослідник А.Ю. Мельвіль, використовуючи дану ідею, запропонував враховувати позиції, що звужують факторний аналіз з макро- до мікрозначеній. Зокрема, він виділив наступні сім рівнів змінних, що впливають на становлення демократії [14]:

- зовнішня міжнародне середовище (міжнародна економічна ситуація, міжурядові і неурядові зв'язки і відносини);
- держава-і націєтворчих фактори (єдина територія, єдина держава, почуття національної ідентичності і т.д.);
- загальний соціально-економічний рівень розвитку країни;
- соціально-класові процеси і умови (ступінь соціальної диференціації і розвитку суспільства, відносини між класами і соціальними групами);
- соціокультурні та ціннісні фактори, культурно-політичні цінності та орієнтації, що домінують в суспільстві;
- політичні фактори і процеси (взаємодія партій, суспільно-політичних рухів і організованих груп, їх політичні стратегії і тактики);
- індивідуальні, особистісні і політико-психологічні чинники (конкретні рішення і дії ключових акторів).

Хоча методологія, запропонована Д. Кемпбеллом та розширена А.Ю. Мельвілем, є важливим кроком у розумінні процесів становлення демократичних порядків, вона має певні обмеження. Зокрема, зосередження на семи рівнях змінних може не враховувати всі складнощі та нюанси, що впливають на демократичне управління. По-перше, методологія не враховує динамічні зміни в глобальному контексті, такі як вплив нових технологій та інформаційних потоків, які можуть значно впливати на політичні процеси. По-друге, недостатньо уваги приділяється ролі громадянського суспільства та неформальних мереж, які можуть мати значний вплив на демократичні процеси. Для створення більш цілісного підходу до розуміння процесів

демократизації, варто розширити методологію, включивши додаткові рівні аналізу, такі як:

- цифровізація (вплив інформаційних технологій, соціальних мереж та цифрових платформ на політичну мобілізацію та участь громадян);
- глобалізаційні фактори (вплив глобалізації, міжнародних організацій та транснаціональних корпорацій на національні політичні процеси);
- громадянське суспільство (роль неурядових організацій, активістських груп та неформальних мереж у формуванні політичної культури та впливі на політичні рішення);
- модель постійного оновлення (створення моделі для постійного оновлення даних і врахування нових чинників, що з'являються в результаті швидких соціально-економічних змін).

Така методологія дає найбільш широкі можливості для обліку найрізноманітніших умов і факторів, що впливають на становлення демократичних політичних порядків в різних країнах.

Якщо ж судити по ситуації, на сьогоднішній практиці, то можна сказати, що конкретними передумовами становлення демократії як щодо стійкого політичного порядку є: досить високий рівень економічного розвитку країни; наявність ринкових відносин і індустріальної економіки; урбанізація; розвиненість масових комунікацій; допомога вже втілили демократію зарубіжних держав.

Демократія, як правило, неможлива і без досить високого рівня добробуту громадян, наявності певних духовних традицій, відповідних політико-культурних підстав.

У самому загальному сенсі демократизація означає процес політичних і соціальних змін, спрямованих на встановлення демократичного ладу. Як пише політолог А. Мельвіль, «історія становлення і розвитку демократичних норм і практик говорить про те, що демократія – це процес, процес розвитку, розширення та оновлення ідей і принципів, інститутів і процедур», тобто демократія є, по суті, постійно йде процесом демократизації. В сучасній теорії і практиці демократія та демократизація не гарантує вирішення тих чи інших проблем, і лише створює умови для досягнення поставлених цілей. На підставі цього з'явилась так звана Теорія «хвиль демократизації» [14].

Тобто, як що визначити що одним з видів політичного процесу є демократизація, яка привертає все більшу увагу з боку як західних, так і дослідників пострадянських країн. Це пов'язано з тим, що останні десятиліття характеризуються падінням авторитарних режимів і спробою завершення демократичних інститутів у багатьох державах світу. Відомий дослідник С. Хантінгтон, характеризує цей процес як третю хвилю демократизації, що охопила велику групу країн. Характеризуючи цей процес як світову демократическую революцію, він зазначає, що до початку 90-х років «демократія розглядається як

єдина легітимна і життєздатна альтернатива авторитарного режиму будь-якого типу» [12].

На думку С. Хантінгтона, початок першої хвилі пов'язано з поширенням демократичних принципів в США в XIX ст.; вона триває до закінчення першої світової війни (1828-1926) [12]. За підйомом демократизації, як правило, слід її відкат. Перший спад датується 1922-1942 рр. Друга хвиля демократизації настає з перемогою над націонал-соціалізмом і становленням демократії, перш за все, в Західній Німеччині, Італії, Японії. Ця хвиля триває до середини 60-х рр. (1943-1962). Другий спад захоплює часовий інтервал між 1958 і 1975 р 1974 стає початком третьої (сучасної) демократичної хвилі, з моменту падіння салазарівської диктатури. Вона захопила такі держави Південної Європи, як Іспанія і Греція, потім поширилася на Латинську Америку. До середини 80-х демократизація поширюється на ряд країн Азії, Центральної та Східної Європи, а потім і СРСР.

Досвід політичного розвитку країн, що переживають третю хвилю демократизації, з'явився в деякому роді спростуванням оптимістичних висновків С. Хантінгтона, показавши всю неоднозначність і суперечливість цього процесу. Мова, перш за все, йде про те, що в багатьох країнах демократизація призвела до встановлення аж ніяк не демократичних режимів (яскравим прикладом цього може служити більшість країн колишнього СРСР).

Багато вчених визнають хвильовий характер демократизації і згодні з пропонуваною С. Хантінгтоном періодизацією. Однак при цьому вони відзначають, що третя хвиля характеризується рядом особливостей, які з'явилися підтвердженням складності і багатозначності розглянутого процесу. Серед них виділяються такі: специфіка підсумків: «демократичні транзити» третьої хвилі в більшості випадків не закінчуються створенням консолідованих демократій; значна відмінність вихідних характеристик трансформуються політичних режимів: від класичного авторитаризму і військових хунт в Латинській Америці до посттоталітарного режиму в країнах Східної Європи; більш сприятливий міжнародний контекст. Але події що почалися у Росії 2000-2004 року та приход до влади Путинського режиму спровокували четверта хвиля, яка відбувається зараз. Вона охопила майже всю Європу та частково Азію.

До речі треба визначити що «хвиля» демократизації – це «група переходів від недемократичних до демократичних режимів, що відбувається в заданий період часу і значно перевершує по їх числу групу переходів у протилежному напрямку».

Перший відкат почався в 1922 р., коли Муссоліні в Італії прийшов до влади. Демократичні інститути, створені в 1920-х рр. в Литві, Польщі, Латвії і Естонії, були повалені в результаті військових переворотів. Після приходу до влади Гітлера в 1933 р. припинила своє існування Веймарська республіка. Демократія загинула

також в Австрії, Чехії, Греції, Португалії, Іспанії, Японії. Ці зміни режимів відображали розквіт комуністичних, фашистських і мілітаристських ідеологій. У Франції, Великобританії та інших країнах, де демократичні інститути збереглися, антидемократичні рухи також набирали силу.

Друга світова війна поклала початок другій, короткій хвилі демократизації. Союзна окупація сприяла введенню демократичних інститутів у Західній Німеччині, Італії, Австрії, Японії та Кореї, хоча водночас радянським режимом була зруйнована демократія в Чехословаччині та Угорщині. В кінці 1940-х - початку 1950-х рр. прийшли до демократії Туреччина і Греція. У Латинській Америці Уругвай повернувся до демократії під час війни, а в Бразилії і Коста-Ріці демократичні зміни відбулися в кінці 1940-х рр.

Третя хвиля демократизації почалася в 1974 р. після падіння португальської диктатури. Протягом п'ятнадцяти років демократичні режими прийшли на зміну авторитарним майже в тридцяти країнах Європи, Азії і Латинської Америки. У деяких країнах відбулася значна лібералізація авторитарних режимів. В інших – рухи, які виступають за демократію, здобули силу і легальність. Спочатку цей демократичний прилив проявив себе в Південній Європі. Спад відбувся серією Югославійських війн до яких можна віднести війну Словенії за незалежність (1991) – Десятиденна війна, війну Хорватії за незалежність (1991-1995) (хорв. Domovinski rat, Вітчизняна війна), Боснійська війна (1992-1995), операція НАТО в Боснії та Герцеговині (1995), війна в Косові (1998-1999), операція НАТО в Югославії (1999), конфлікт у Південній Сербії (2000-2001), конфлікт у Македонії (2001). Пік припадає на 1991 рік – 52 збройних конфлікти за результатами проведених Університетом Уппсали (Швеція) дослідженні PRIO [22].

Четверта хвиля демократизації почалася з приходом до влади путинського режиму у 2000-2004 році. Економічний спад, залежність Європи від російських енергоресурсів, спроба в Україні встановити диктатуру та російську залежність. Активна фаза протистояння розпочалася з 2014 року, а з початку відкритої військової агресії з лютого 2022 року ми мали можливість бачити консолідацію демократичної Європи проти путинської агресії. До аналізу цієї хвилі можна додати війну що відбуваються на Близькому Сході: в Сирії та Лівії що розпочалась як продовження «Арабської весни» у 2011 році, але громадські виступи швидко переросли у військове протистояння [22], а з 2015 року до неї приєдналась і російська армія.

Причини відкатів хвиль демократизації можна визначити такі як:

По-перше, причини переходів від демократичних до авторитарних політичних систем різнилися не менше, ніж причини переходів від авторитаризму до демократії, і частково перепліталися з ними. Серед факторів, що сприяли

транзиту під час першого і другого та третього відкатів, американський політолог називає наступні:

- недостатня вкоріненість демократичних цінностей серед ключових груп еліти і широкої громадськості;
- економічна криза або крах, що загострила соціальний конфлікт і підвищила популярність жорстких заходів, які могли бути застосовані тільки авторитарним урядом;
- соціальна і політична поляризація, найчастіше викликана діями лівих урядів, які намагалися проводити надмірно багато великих соціально-економічних реформ занадто швидко;
- рішучість консервативних груп середнього і вищого класу прибрати популістські і ліві рухи, а також нижчий клас від політичної влади; зникнення закону і порядку в результаті тероризму і повстанських рухів;
- інтервенція або завоювання недемократичною іноземною державою;
- ефект «сніжної грудки» у вигляді дії прикладу аварії або повалення демократичних систем в інших країнах.

В якості потенційних причин, які можуть сприяти четвертому відкату, можуть бути наступні: зниження легітимності демократичних режимів через систематичну нездатність діяти ефективно;

- загальна економічна криза, яка також може в багатьох країнах позбавити демократію легітимності;
- виникнення ефекту «снігової грудки» через перехід до авторитаризму будь-якої демократичної або демократизованої великої держави;
- перехід кількох недавно демократизованих країн до диктатури через відсутність багатьох необхідних для демократії умов, що також може призвести до ефекту «сніжної грудки»;
- успішна експансія з боку недемократичної держави по відношенню до демократичних країн;
- виникнення різних форм авторитаризму, що відповідають потребам свого часу: авторитарний націоналізм, релігійний фундаменталізм, олігархічний авторитаризм, популістські диктатури, групові диктатури, які можуть поставити під свій контроль усе суспільство.

Етапи перетворень в еволюції перехідних товариств

Найбільш розгорнуту етапізацію перехідних перетворень дали Г. О'доннел, Ф. Шміттер, А. Пшеворський і деякі інші вчені, що обґрунтували наявність наступних трьох етапів [11]:

- етап лібералізації, який характеризується загостренням протиріч в авторитарних і тоталітарних режимах і початком розмивання їх політичних основ.
- етап демократизації відрізняється інституційними змінами у сфері влади.

— третій етап перехідних перетворень – консолідація демократії, коли здійснюються заходи, що забезпечують незворотність демократичних перетворень в країні

Консолідація демократії

Дослідники демократії (А. Мельвіль, У. Рейзінгер, Ф. Шміттер) справедливо вважають, що консолідація демократія видається не просто як конструювання і суспільне прийняття демократичних процедур з невизначеністю їх результатів, але і як створення умов для життєздатності і виживання демократичних структур [14-16].

О'доннелл консолідацію демократії характеризує як «ефективне функціонування демократичного режиму», що передбачає зміцнення демократії як громадсько-політичної системи, що припускає залучення переважної частини суспільства до цінностей демократії, усвідомлення демократії як найбільш досконалої форми політичного устрою порівняно з усіма іншими його формами [11]. А. Пшеворський звертає увагу на поєднання політичних і економічних чинників: «демократія стає консолідованою, – пише він, – коли в даних політичних і економічних умовах певна система інститутів стає єдиною можливою» [17].

Х. Лінц і А. Степан, у свою чергу, виділяють такі сфери, в яких консолідована демократія отримує підтримку і втілення [18]:

1. громадянське суспільство (взаємодія держави з незалежними громадськими групами і об'єднаннями);
2. політичне суспільство (демократичні процедури та інститути);
3. правова держава;
4. ефективний державний апарат (бюрократія, яку може використовувати в своїх цілях нова демократична влада);
5. економічне суспільство (тобто система соціальних інститутів і норм, що виступають посередниками між державою і ринком). На їхню думку, демократія стає затвердилася на поведінковому рівні, коли жодна значна політична група не намагається повалити демократичний режим або домагатися виділення з даного держави.

Війни, що несли та несуть у сучасності велику кількість жертв, страждань, смертей та поневолень, підштовхнули європейські народи до переосмислення таких базових понять, як цінність людського життя, людська гідність, права людини, а також пошуку механізмів їхнього захисту. Одним із найдієвіших засобів гарантування цих цінностей вважали демократію. Відомий теоретик міжнародних відносин і автор концепції ліберального демократичного миру Майкл Доїл зазначає, що мир і демократія є двома сторонами однієї медалі [23]. «Мир і соціально-економічний та культурний розвиток – це водночас як умови, так і плоди демократії», – сказано в Універсальній Декларації з демократії, прийнятій Міжпарламентським союзом у рамках ООН у 1997 році.

Мир це ідеальні умови для демократії, проте невдовзі після конструювання міжнародної

системи безпеки і миру у повоєнному світі з'явилися нові, пов'язані із загрозами національній безпеці, виклики, які засвідчили, що демократія повинна вміти себе захистити [20]. А до традиційних війн у ХХІ столітті «долучилися» інформаційні, гібридні, кібервійни. А тероризм набув таких масштабів, що створює загрозу самому демократичному порядку як способу правління (на цю тему у *The Guardian* вийшла стаття під заголовком «Чи може тероризм знищити демократію?»). Таким чином, на сьогодні відбуваються закладення нових постулатів світової безпеки.

Таким постулатом можна назвати «Формулу миру» що запропонував президент України Володимир Зеленський: радіаційна і ядерна безпека, продовольча безпека, енергетична безпека, звільнення всіх полонених і депортованих, виконання Статуту ООН і відновлення територіальної цілісності України та світового порядку, виведення російських військ і припинення бойових дій, повернення справедливості, протидія екоциду, недопущення ескалації та останнє – фіксація закінчення війни [2, 3, 8].

Демократична держава, що функціонує в умовах миру у конституційно встановлених межах та забезпечує основоположні права людини – це реальність у низці країн світу, для інших – це ідеал, менш чи більш досяжний. Проте кожна держава у сучасному світі, незалежно від ступеню її демократичності, може зустрітися із викликами у вигляді тероризму, війни чи з іншими загрозами національній безпеці. Тож як має діяти сучасна демократична держава в таких умовах? Які засоби є прийнятними для застосування демократичною державою, що керується верховенством права, в

таких ситуаціях? Яким чином і до якої міри мають гарантуватися права людини? Як в таких умовах мають працювати інститути демократії? Чи передбачає сучасна доктрина конституційної демократії ефективні механізми балансу, з одного боку, проголошених та гарантованих прав і свобод людини, з іншого – заходи захисту національної безпеки, оборони, безпеки громадян? З цими питаннями стикається майже кожна демократична країна і вирішує тільки своїм особливим, часто дуже складним, демократичним шляхом.

Висновки

Наукова стаття підкреслює складність та амбівалентність демократичного управління. Аналіз різних підходів до демократичного управління, від класичних до сучасних, показує еволюцію демократичної теорії та практики. Водночас, автори наголошують на важливості плюралізму, активної участі громадян та захисту прав людини в сучасних демократичних системах. Процес демократизації є складним та багатовимірним, що підтверджується хвильовою теорією С. Хантінгтона. Однак досвід третьої хвилі демократизації демонструє, що перехід до демократії не завжди приводить до встановлення стійких демократичних режимів, як це сталося в багатьох пострадянських країнах. Рекомендації для подальших досліджень включають аналіз впливу цифровізації на демократію, дослідження ролі громадянського суспільства та вивчення регіональних особливостей демократизації. Ці напрямки досліджень допоможуть краще зрозуміти сучасні виклики та перспективи демократичного управління та сприятимуть розвитку більш стійких демократичних систем України.

Abstract

Democracy has long been the subject of both admiration and criticism. Winston Churchill's famous quote that democracy is the worst form of government except for all others that have been tried highlights the complexity and ambivalence inherent in democratic systems. Spoken in 1947, this statement remains relevant today, reflecting the challenges and paradoxes faced by democracies in the modern world. In the context of contemporary Ukraine, democracy is central to the development of statehood, the struggle for national independence and the pursuit of stability.

This article explores the different dimensions of democracy, focusing on its principles, challenges and the process of democratisation. Democracy implies pluralism, active participation of citizens in the political process, protection of human rights and equality for all citizens. These aspects contribute to a comprehensive understanding of modern democratic governance, which aims to ensure fairness, equality and efficiency of the political process. The system of democratic governance, as a process of political and social change, is aimed at establishing a democratic order. However, various challenges may arise on the way to democracy. The structural approach emphasises the importance of macro factors such as economic development, social structures and legal systems. The procedural approach, on the other hand, focuses on the role of political elites, their values and power technologies.

Contemporary researchers propose methodologies that take into account the impact of the external environment, socio-economic development, socio-cultural factors and the role of civil society. These approaches broaden the understanding of democratisation processes and create a basis for the formation of sustainable democratic systems. The theory of 'waves of democratisation', developed by S. Huntington, is one of the most famous approaches to analysing global democratisation processes. It views democratisation as a wave-like process that covers certain periods in the history of different countries. However, the third wave, which began in 1974, demonstrated the ambiguity of this process, especially in post-Soviet countries. The fourth wave of democratisation, triggered by the events of the early 2000s, in particular the rise to power of the Putin regime in Russia, again raises questions about the sustainability of democratic processes and the challenges faced by

countries in the context of global change. This underscores the importance of continuously renewing democratic institutions and adapting to new realities.

Thus, democracy, with all its complexities and challenges, remains a vital form of government that promotes pluralism, equality and citizen participation. Ongoing democratisation processes, driven by both internal and external factors, underline the dynamic nature of evolving democratic systems. The theory of waves of democratisation, especially the recent developments of the fourth wave, serves as a reminder of the fragility of democracy and the need for constant vigilance and adaptation to preserve its integrity. As Ukraine continues to move towards a stable and democratic future, understanding these processes and the historical context of democratisation is crucial. The country's experience is a testament to the resilience of democracy and the ongoing struggle to uphold its principles in the face of adverse circumstances.

Список літератури:

1. Даль, Р. (2000). Про демократію (О.С. Богдановський, Trans.; О.А. Алякринский, Ed.). Аспект Прес.
2. Національна академія державного управління при Президентіві України. (2011). Енциклопедія державного управління: у 8 т. (Т. 8: Публічне врядування) (Ю.В. Ковбасюк, В.С. Загорський, & С.О. Телешун, Eds.). НАДУ.
3. Національна академія державного управління при Президентіві України. (2011). Енциклопедія державного управління: у 8 т. (Т. 1: Теорія державного управління) (В.М. Князев & І.В. Розпуганко, Eds.). НАДУ.
4. Plumptre, T., & Graham, J. (1999, December 3). Governance and good governance: International and Aboriginal perspectives [PDF file]. Institute on Governance. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://iog.ca/wp-content/uploads/2012/12/1999_December_govgoodgov.pdf.
5. Поппер, К. (1994). Відкрите суспільство та його вороги (О. Коваленко, Trans.; Vol. 1). Основи.
6. Hirst, P. (2000). Democracy and governance. In J. Pierre (Ed.), *Debating governance: Authority, steering, and democracy* (pp. 266). Oxford University Press.
7. Munshi, S., & Abraham, P. B. (2004). *Concern for good governance in comparative perspective*. Sage Publications.
8. Національна академія державного управління при Президентіві України. (2013). Державне управління: підручник: у 2 т. (Т. 2) (Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, & Ю.П. Сурмін, Eds.). НАДУ.
9. Колодій, А. Ф. (2009). Поняття і концепції демократичного врядування як наряду політичних та управлінських досліджень. Демократичне врядування в контексті глобальних викликів та кризових ситуацій: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Львів, 3 квіт. 2009 р. Пленарне засідання (pp. 10-25). НАДУ.
10. Зозуля, В.О. (2017). Демократичне врядування: сутність, основні концепції, підход. Вісник НАДУ при Президентіві України, (3), 32-37.
11. О'Доннелл, Г. (n.d.). Делегативная демократия. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://polit.msk.su/library/dem/odonnell.html#_ftn1.
12. Хантінгтон, С. (2003). Третя хвиля. Демократизація в кінці ХХ століття. Основи.
13. Chai, P. (2022). An introduction to the conceptualization of democracy and democratization. SSRN. DOI: 10.2139/ssrn.4096479.
14. Melville, A.Y. (1999). Democratic transition and consolidation: What are the key explanatory variables? *World Politics*, 51(3), 423-446. DOI: 10.1017/S0043887100009167.
15. Reisinger, W.M., & Miller, A.H. (2002). Political culture in post-communist Europe: Attitudes in new democracies. *European Journal of Political Research*, 41(1), 57-79. DOI: 10.1111/1475-6765.00005.
16. Schmitter, P.C. (1996). Reflections about civil society and democracy consolidation. *Polis*, 5, 16-27.
17. Przeworski, A., Alvarez, M.E., Cheibub, J.A., & Limongi, F. (2000). *Democracy and Development: Political Institutions and Well-being in the World, 1950-1990*. New York, NY: Cambridge University Press.
18. Linz, J.J., & Stepan, A. (1996). *Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America, and post-communist Europe*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
19. Inter-Parliamentary Union. (1997). Universal declaration on democracy. Retrieved from: <https://www.ipu.org/resources/publications/reference/2016-07/universal-declaration-democracy>.
20. Campbell, A., Converse, P.E., Miller, W.E., & Stokes, D.E. (1960). *The American voter*. University of Chicago Press.
21. Diamond, L. (2015). Facing up to the democratic recession. *Journal of Democracy*, 26(1), 141-155.
22. Світова мапа війн. Де і за що сьогодні воює людство / Еспресо. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://espresso.tv/article/2017/07/24/khto_z_kym_i_za_scho_voyuye_sogodni_v_sviti.
23. Michael W. Doyle. Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/#22.

24. Merkel, W. (2010). *Systemtransformation: Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung* (2nd ed.). VS Verlag für Sozialwissenschaften. DOI: 10.1007/978-3-322-86684-4.
25. Mattos, M.B. (2022). *Marx, Marxism, and the Working Class*. In *The Working Class from Marx to Our Times*. Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-3-030-97355-1_2.

References:

1. Dahl, R. (2000). *On democracy* (O.S. Bogdanovsky, Trans.; O.A. Alyakrinsky, Ed.). Aspect Press [in English].
2. National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. (2011). *Encyclopedia of Public Administration: In 8 Volumes (Vol. 8: Public Governance)* (Y.V. Kovbasyuk, V.S. Zahorskyi, & S.O. Teleshun, Eds.). NAPA [in Ukrainian].
3. National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. (2011). *Encyclopedia of Public Administration: In 8 Volumes (Vol. 1: Theory of Public Administration)* (V.M. Knyazev & I.V. Rozputenko, Eds.). NAPA [in Ukrainian].
4. Plumtre, T., & Graham, J. (1999, December 3). *Governance and good governance: International and Aboriginal perspectives* [PDF file]. Institute on Governance. Retrieved from: http://iog.ca/wp-content/uploads/2012/12/1999_December_govgoodgov.pdf [in English].
5. Popper, K. (1994). *The open society and its enemies* (O. Kovalenko, Trans.; Vol. 1). Osnovy [in Ukrainian].
6. Hirst, P. (2000). *Democracy and governance*. In J. Pierre (Ed.), *Debating governance: Authority, steering, and democracy* (pp. 266). Oxford University Press [in English].
7. Munshi, S., & Abraham, P. B. (2004). *Concern for good governance in comparative perspective*. Sage Publications [in English].
8. National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. (2013). *Public administration: Textbook: In 2 Volumes (Vol. 2)* (Y. V. Kovbasyuk, K. O. Vashchenko, & Y. P. Surmin, Eds.). NAPA [in Ukrainian].
9. Kolodiy, A.F. (2009). *Concepts of democratic governance as a direction of political and managerial studies*. *Democratic Governance in the Context of Global Challenges and Crisis Situations: Materials of the Scientific-Practical Conference with International Participation, Lviv, April 3, 2009* (pp. 10-25). NAPA [in Ukrainian].
10. Zozulya, V.O. (2017). *Democratic governance: Essence, main concepts, approaches*. *Bulletin of the NAPA under the President of Ukraine*, (3), 32-37 [in Ukrainian].
11. O'Donnell, G. (n.d.). *Delegative democracy*. Retrieved from: http://polit.msk.su/library/dem/odonnell.html#_ftn1 [in Ukrainian].
12. Huntington, S. (2003). *The third wave. Democratization in the late twentieth century*. Osnovy [in Ukrainian].
13. Chai, P. (2022). *An introduction to the conceptualization of democracy and democratization*. SSRN. DOI: 10.2139/ssrn.4096479 [in English].
14. Melville A.Y. (1999). *Democratic transition and consolidation: What are the key explanatory variables?* *World Politics*, 51(3), 423-446. DOI: 10.1017/S0043887100009167 [in English].
15. Reisinger, W.M., & Miller, A.H. (2002). *Political culture in post-communist Europe: Attitudes in new democracies*. *European Journal of Political Research*, 41(1), 57-79. DOI: 10.1111/1475-6765.00005 [in English].
16. Schmitter, P.C. (1996). *Reflections about civil society and democracy consolidation*. *Polis*, 5, 16-27 [in English].
17. Przeworski, A., Alvarez, M.E., Cheibub, J.A., & Limongi, F. (2000). *Democracy and Development: Political Institutions and Well-being in the World, 1950-1990*. New York, NY: Cambridge University Press [in English].
18. Linz, J.J., & Stepan, A. (1996). *Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America, and post-communist Europe*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press [in English].
19. Inter-Parliamentary Union. (1997). *Universal declaration on democracy*. Retrieved from: <https://www.ipu.org/resources/publications/reference/2016-07/universal-declaration-democracy> [in English].
20. Campbell, A., Converse, P.E., Miller, W.E., & Stokes, D.E. (1960). *The American voter*. University of Chicago Press [in English].
21. Diamond, L. (2015). *Facing up to the democratic recession*. *Journal of Democracy*, 26(1), 141-155 [in English].

22. World map of wars. Where and for what humanity is fighting today / Espresso. Retrieved from: https://espresso.tv/article/2017/07/24/khto_z_kym_i_za_scho_voyuye_sogodni_v_sviti [in Ukrainian].
23. Michael W. Doyle. Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy. Retrieved from: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/#22 [in English].
24. Merkel, W. (2010). Systemtransformation: Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung (2nd ed.). VS Verlag für Sozialwissenschaften. DOI: 10.1007/978-3-322-86684-4 [in English].
25. Mattos, M.B. (2022). Marx, Marxism, and the Working Class. In *The Working Class from Marx to Our Times*. Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-3-030-97355-1_2 [in English].

Посилання на статтю:

Липинська О.А. Специфіка сучасного демократичного управління / О.А. Липинська, І.М. Бойко, Нейков С.О. // *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. – 2024. – № 6 (76). – С. 66-75. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No6/66.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.06.2024.8. DOI: 10.5281/zenodo.14546827.

Reference a Journal Article:

Lypynska O.A. *Specifics of Modern Democratic Governance* / O.A. Lypynska, I.M. Boiko, S.O. Neykov // *Economics: time realities*. Scientific journal. – 2024. – № 6 (76). – P. 66-75. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No6/66.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.06.2024.8. DOI: 10.5281/zenodo.14546827.

